

Český web a povinný výtisk – jde to spolu dohromady?

Ludmila Celbová / Národní knihovna ČR – oddělení archivace webu /
e-mail: ludmila.celbova@nkp.cz

Namísto motta výklad termínu povinný výtisk, převzatý z České terminologické databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV) [1]¹

1. Výtisk dokumentu, který musí určené subjekty působící na knižním trhu v daném státě zdarma odevzdávat určeným (národním, státním, veřejným) institucím – příjemcům povinného výtisku, a to obvykle na základě zákonné povinnosti ve stanovené lhůtě od data vydání dokumentu. Povinný výtisk plní čtyři základní funkce: evidenční, bibliografickou, archivní a akviziční.
2. Proces, při němž jsou podle zákona doplňovány dokumenty do fondu knihovny s právem povinného výtisku nebo dokumenty, které jsou uloženy na základě tohoto procesu (normativní výklad dle ČSN ISO 5127 z roku 2003).

1. Úvod

Historie povinného odevzdávání publikací do knihoven čítá již téměř půl tisíciletí. Poprvé v dějinách se objevuje povinný výtisk v roce 1537 ve Francii, později ve Velké Británii a v Německu. V roce 1781 se k těmto státům přidává Rakousko – nedlouho před tímto datem zřízená státní veřejná k. k. universitní knihovna (předchůdkyně dnešní Národní knihovny České republiky) získala Nařízením českého gubernia z 21. prosince 1781 vydaným zásluhou správce knihovny Karla Rafaela Ungara jako první v rakouské monarchii právo na jeden bezúplatný povinný výtisk každé knihy vydané pražskými tiskaři a nakladateli. V roce 1790 vstoupil v USA v účinnost zákon o autorském právu (copyright), který s ním spojuje právo povinného výtisku. Bernská konvence jako první mezinárodní dohoda o autorských právech (z roku 1886) stála u zrodu moderního pojetí práva povinného výtisku, které se dnes uplatňuje téměř ve všech zemích [2].

Funkce institutu povinného výtisku se postupně vyvíjely – od vytváření úplné sbírky tištěné knižní produkce, kdy cílem byla především cenzura (shromažďování výsledků lidského poznání bylo až druhotným cílem), až po současnost, kdy se v mezinárodním měřítku ustálilo vymezení systému povinného výtisku a) jako prostředku zajišťujícího budování a trvalé uchování co neúplnější národní sbírky zveřejněných dokumentů (publikací), a to v různých jejich formách, b) jako základu pro zpracování a zveřejnění národní bibliografie, c) jako záruky dostupnosti národní produkce publikací odborné i laické komunitě. Tím se také naplňuje ustanovení článku 19 Všeobecné deklarace lidských práv, prohlašující právo každého „...vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky jakýmkoli prostředky...“, resp. článku 17 naší Listiny základních práv a svobod, zakotvující právo na informace.

Institut povinného výtisku se historicky vyvíjel s rozvojem forem masové komunikace – od tištěné knižní produkce přes periodický tisk a speciální druhy tištěných publikací, zvukové a audiovizuální dokumenty v druhé polovině 20. století až k produkci elektronických dokumentů na hmotném nosiči a konečně i elektronických dokumentů šířených v nehmotné formě prostřednictvím komunikačních sítí v závěru 20. století. Nepříjemnou skutečností je, že současná legislativa obtížně drží krok s rozvojem technologií a pro využívání sítí, zejména internetu, se tak stává v mnoha směrech brzdou.

Na potřebu přizpůsobit činnost paměťových institucí, v dané souvislosti zejména knihoven, měním se podmínkám v rozvíjející se informační společnosti, upozorňovaly vládní i nevládní profesní organizace již od druhé poloviny 90. let minulého století.

¹ Údaje v hranatých závorkách odkazují na seznam literatury na konci příspěvku.

Organizace UNESCO vydala v roce 2000 Směrnice pro zákonodárství o povinném výtisku [3], v nichž byly shrnuty výsledky zkoumání i řady mezinárodních pracovních setkání předchozích let. Podstatná pozornost je v nich věnována zvláště rozšíření institutu povinného uložení síťových elektronických publikací (anglický i francouzský ekvivalent našeho termínu povinný výtisk znamená doslova „zákonné uložení“, resp. „uložení ze zákona“ – legal deposit, le dépôt légal). Generální konference UNESCO přijala na svém 32. zasedání v říjnu 2003 Chartu o zachování digitálního dědictví, jež považuje zákonodárství o zákonném uložení publikace (tj. „povinném výtisku“), společně se zákonodárstvím archivním za klíčový prvek národní politiky zachování digitálního dědictví [4].

V Česku dnes právo povinného výtisku představuje právním předpisem stanovené právo určitých příjemců na určitý počet exemplářů, tj. povinných výtisků, určitých druhů vydaných neperiodických publikací nebo periodického tisku, čemuž odpovídá povinnost vydavatelů tento počet povinných výtisků bezúplatně, na svůj náklad, ve stanovené lhůtě a pod určitou sankcí těmto příjemcům odevzdat. Jako přínos pro vydavatele – svého druhu reklamu vydavatelských subjektů – lze chápat uvádění údajů o odevzdaných povinných výtiscích v národní bibliografii a zařazení produkce vydavatelů do národního konzervačního fondu spravovaného Národní knihovnou ČR.

Současný právní řád České republiky ovšem neposkytuje odpovídající právní rámec pro ochranu elektronických dokumentů zveřejněných na webu a přístupných online (pro účely legislativy jsme zvolili termín „síťové publikace“). Právo povinného výtisku síťových publikací (zákonné ukládání síťových publikací) jako základního nástroje pro budování konzervačních fondů (webových archivů) není jednoznačně legislativně vymezeno. Kromě toho přístup k dokumentům uloženým v digitálních archivech je díky legislativě značně komplikovaný, přestože naprostá většina z těchto dokumentů je původně na internetu přístupná volně, tj. bez jakéhokoliv omezení či požadavku na úhradu za užívání dokumentu.

2. Přístup Národní knihovny ČR k legislativě upravující ochranu dokumentů šířených v prostředí sítě internet

Národní knihovna ČR, která se na počátku devadesátých let 20. století jako první paměťová instituce v České republice začala zabývat problematikou ochrany dokumentů zveřejněných v síti internet, vbrzku pocítila nezbytnost řešení legislativy související jak s autorskými právy, tak s odevzdáváním povinného výtisku. Stejně palčivým problémem byla tato legislativa samozřejmě také v ostatních zemích, které začaly řešit otázky archivace svého „národního“ webu. Zpočátku, kdy šlo spíše o experimenty než o reálný provoz, kdy se hledaly a vyvíjely technologie i metody nejprve hlavně pro sklizení² a ukládání dat do webového archivu a návazně také pro vyhledávání, se o legislativě uvažovalo spíše teoreticky. Teprve s opravdovým rozvojem technologií a vývojem speciálních softwarových nástrojů pro archivaci webu se stala otázka legislativy skutečně naléhavou a na přelomu tisíciletí velmi diskutovanou na národních i mezinárodních platformách.

V Národní knihovně ČR se touto problematikou začali řešitelé projektu WebArchiv systematicky zabývat již v přelomovém roce 2000 [5]. Postupně na základě vlastní praxe získávali povědomí o tom, co je třeba řešit v souvislosti s právem depozitních knihoven na získávání, uchovávání i zpřístupňování webových dokumentů. Současně průběžně sledovali vývoj legislativy v zahraničí [6].

Prvním zásadním úspěchem bylo, že v rámci přípravy novely autorského zákona v roce 2005 se podařilo prosadit úpravy týkající se oprávnění knihoven, archivů a dalších vzdělávacích institucí zhotovit rozmnoženinu díla pro své archivní a konzervační potřeby. Dalším přínosným bodem této novely autorského zákona bylo stanovení podmínek pro zpřístupnění díla/jeho rozmnoženiny ze svých sbírek. Tato ustanovení jsou obsahem novely autorského zákona z roku 2006 pod § 37 Knihovní licence [7]. Obě ustanovení se opírají o právní normu Evropské unie z roku 2001 nazvanou *Směrnice o harmonizaci některých aspektů práva autorského a práv souvisejících v informační*

² Z anglického termínu “harvesting“, používaného pro stahování webových stránek pomocí speciálních softwarových nástrojů.

společnosti (obecně známá jako EU Copyright Directive – EUCD) [8]. Účelem této směrnice byla potřeba pozměnit stávající právní ochranu autorských práv v EU do té podoby aby odpovídala novým potřebám informační společnosti, a implementace mezinárodních závazků vyplývajících ze dvou tzv. internetových smluv, přijatých v rámci Světové organizace duševního vlastnictví v roce 1996 [9]. Současné problémy autorského práva shrnuje zelená kniha Autorské právo ve znalostní ekonomice [10].

Následně se pak řešitelé projektu WebArchiv soustředili na intenzivní *přípravu návrhu legislativy upravující povinné odevzdávání síťových publikací* (tj. dokumentů šířených v současné době v prostředí sítě internet, zejména webu). Návrh byl připravován tak, aby mohl výhledově sloužit jak knihovnám coby institucím odpovědným za účinnou ochranu dat a poskytování přístupu k nim, tak i (budoucím) uživatelům archivu webových zdrojů. Podklady k návrhu nového zákona byly předloženy odboru umění a knihoven Ministerstva kultury ČR v únoru 2008 jako základ pro úpravu legislativy týkající se povinného odevzdávání síťových elektronických dokumentů. Téma novely legislativy povinného výtisku bude zařazeno do legislativního plánu vlády. Tento materiál byl předložen také Ústřední knihovnické radě ČR k vyjádření. Předkladatelé materiálu obdrželi dosud (a to oklikou) jedinou odezvu z Asociace knihoven vysokých škol ČR, z které vyplývá, že a) některé body návrhu nového zákona nebyly zřejmě dobře pochopeny, nebo jsou nesrozumitelně naformulovány; b) je chyba, že materiál nebyl předložen knihovníkům k širší diskusi.

3. Proč je potřebná zákonná úprava povinného odevzdávání síťových dokumentů

V současné době, tj. po novele autorského zákona (dále též AZ) z roku 2006, mají sice depositární instituce možnost vytvářet kopie dokumentů pro své archivní a konzervační potřeby, nikde ale není zakotvena – tak jako v případě všech ostatních „hmotných“ druhů dokumentů – povinnost vydavatelů své produkty knihovnám odevzdávat. Na první pohled se může zdát, že tato skutečnost není významná, protože si knihovna či další vzdělávací instituce vyjmenované v autorském zákonu mohou stáhnout z webu jakýkoliv dokument (resp. zhotovit rozmnoženinu díla) kdykoliv podle svých potřeb. Právně neošetřena ovšem zůstává část dokumentů licencovaných či těch, které mají přístup k obsahu webové stránky podmíněn registrací apod. Je proto více než vhodné, aby bylo stahování takto chráněných síťových dokumentů v blízké době zaštitěno legislativou k „povinnému výtisku“.

Pokud jde o dostupnost národní produkce publikací odborné i laické komunity a rovný přístup k informacím uchovávaným ve webovém archivu, není ani tato otázka v novele autorského zákona z roku 2006 zcela vyřešena: „Do práva autorského nezahnuje knihovna, archiv, muzeum, galerie, škola, vysoká škola ... zpřístupňuje-li dílo, včetně zhotovení jeho rozmnoženiny nezbytné pro takové zpřístupnění, které je součástí jeho sbírek a jehož užití není předmětem prodejních nebo licenčních podmínek, ... jednotlivcům ze strany veřejnosti prostřednictvím k tomu určených technických zařízení umístěných v jeho objektech, a to výhradně pro účely výzkumu nebo soukromého studia takových osob, a zamezí-li takovým osobám zhotovit rozmnoženinu díla ...“

V podkladech k připravovanému zákonu o povinných síťových publikacích jsou pro přístup k datům rozlišovány a) rozmnoženiny volně přístupných povinných síťových publikací a b) rozmnoženiny publikací zveřejněných v síti internet pro uživatele na základě zvláštních přístupových oprávnění. Snahou řešitelů projektu WebArchiv v Národní knihovně ČR je vyhnout se nelogičnosti, kdy podle znění autorského zákona v § 37 odst. 1c) může knihovna (a další instituce) zpřístupnit rozmnoženiny všech děl pouze prostřednictvím k tomu určených technických zařízení umístěných v jeho objektech – to znamená rozmnoženiny i těch děl, k nimž vydavatel původně na webu poskytl volný přístup, a samozřejmě počítá s dodržováním autorských práv při jejich využití. Toto ustanovení je sice v českém autorském zákonu uvedeno na základě doporučení evropské směrnice [8], ta ovšem zjevně zůstává za současným prudkým nárůstem nelicencovaných publikací na internetu. Národní legislativy řady zemí berou tento stav v potaz a umožňují širší přístup uživatelů webového archivu k nelicencovaným zdrojům, přičemž v případě Slovinska [11] se dokonce jedná o členskou zemi EU.

4. Zhodnocení současné legislativy k povinnému výtisku v České republice

Oblast povinného ukládání publikace (většinou odevzdávání povinného výtisku) je výslovně předmětem tří zákonů České republiky, nepřímou pak zákona dalšího.

Zákon č. 37/1995 Sb., o neperiodických publikacích [12], ve znění zákona č. 320/2002 Sb. upravuje odevzdávání neperiodických publikací, jež jsou chápány jako rozmnoženiny literárních, vědeckých a uměleckých děl (ve smyslu autorského zákona) určené k veřejnému šíření, které jsou vydávány jednorázově, popřípadě nejvýše jednou ročně anebo po částech i častěji, tvoří-li obsahově jeden celek. Veřejným šířením se přitom rozumí zpřístupnění neperiodické publikace individuálně neurčenému okruhu osob.

Působnost zákona č. 37/1995 Sb. ve stávajícím znění lze vztáhnout i na síťové elektronické zdroje. Pro praxi tato skutečnost nemá však příliš velký význam, poněvadž síťové zdroje neperiodické se na internetu vyskytují v mizivé míře. Podle dosavadních zkušeností lze odhadnout, že cca 95 % webových publikací jsou pokračující zdroje, tj. periodicky nebo průběžně vydávané zdroje (elektronické časopisy, webové stránky, zpravodajské weby, portály aj.). Úprava odevzdávání povinného výtisku periodických publikací je součástí tiskového zákona.

Zákon č. 46/2000 Sb., o právech a povinnostech při vydávání periodického tisku a o změně některých dalších zákonů (tiskový zákon) [13], ve znění zákona č. 302/2000 Sb. a zákona 320/2002 Sb. nejen používá zásadně označení „tisk“, ale ve vymezení „vydání“ výslovně používá výrazu „hmotné rozmnožení (výtisky)“. Tento zákon tedy v žádném případě nemůže být ve stávající podobě aplikován na elektronické periodické publikace.

Ve výše uvedených zákonech týkajících se povinného výtisku neperiodických a periodických publikací není upravena problematika zpřístupňování „povinných výtisků“, což sice nebylo pocítováno jako závada v éře tištěných a analogových elektronických publikací, do zcela odlišné polohy se však tato skutečnost dostává v éře digitální s její škálou technologických a právních forem distribuce intelektuálního obsahu.

Třetím zákonem, jež upravuje povinné předávání (v tomto případě nabídku ke koupi) objektu s intelektuálním obsahem depozitní instituci, je **zákon č. 273/1993 Sb., o některých podmínkách výroby, šíření a archivování audiovizuálních děl, o změně a doplnění některých zákonů a některých dalších předpisů** [14], ve znění zákona č. 40/1995 Sb., zákona č. 121/2000 Sb., zákona č. 132/2000 Sb., zákona č. 499/2004 Sb. a zákona č. 249/2006 Sb. Jak vyplývá již ze samotného zákona, ve skutečnosti upravuje problematiku jen části veřejně šířených audiovizuálních děl, takže jejich zbývající část (jež není Národním filmovým archivem k uložení přijata) není systémem trvalého uchovávání zachycena.

Zákon č. 257/2001 Sb., o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon) [15], ve znění zákona č. 1/2005 Sb., zákona č. 216/2006 Sb. a zákona č. 341/2006 Sb. se problematiky „povinného výtisku“ dotýká v ustanovení § 2 písm. f), když vymezuje, že knihovní dokumenty získané v rámci zákonných ustanovení o povinném výtisku tvoří konzervační knihovní fond; ten je pak dle dalších ustanovení zákona určenými knihovnami uchováván trvale, knihovní dokumenty lze z něho vyřazovat jen se souhlasem ministerstva.

Evropské právo ani žádné instrumenty mezinárodního práva, jimiž je Česká republika vázána, neobsahují žádná ustanovení, jež by problematiku odevzdávání publikací depozitním institucím přímo upravovala. Jak se ovšem uvádí v předchozím textu, v poslední době věnují Komise i Rada Evropské unie těmto otázkám pozornost a, byť v nezávazné formě, vyzývají k harmonizaci právní úpravy v členských státech. Ovšem již ve Směrnici Evropského parlamentu a Rady o harmonizaci určitých aspektů autorského práva a práv s ním souvisejících v informační společnosti z 22. května 2001 [8] se povinné ukládání publikací uvádí mezi těmi instituty, jež zůstávají směrnici nedotčeny.³

Z praktického hlediska má pak pro úpravu této problematiky podstatnou váhu Prohlášení o vývoji a zakládání programů dobrovolného uložení elektronických publikací [16] zpracované společným výborem Konference ředitelů evropských národních knihoven

(CENL) a Federace evropských nakladatelů jako představitelů nejvíce zainteresovaných a kompetentních evropských zájmových sdružení v roce 2005⁴.

5. Návrh na rozšíření institutu povinného výtisku a jeho zákonné úpravy v České republice

Při zpracování podkladů pro návrh nové legislativy k zákonnému ukládání síťových publikací zvažovala Národní knihovna ČR několik cest:

5.1 Novela zákona č. 257/2001 Sb. (Knihovní zákon)

O této variantě se uvažovalo již v roce 2005. V novele Knihovního zákona by se jednalo zejména o doplnění § 13a (za § 13 Specializovaná knihovna), který by se týkal archivu webových zdrojů. Tento velmi jednoduchý návrh je zpracován v rámci disertační práce L. M. Wallise [2, s. 100-102]. Jeho aplikace by vyžadovala doplnění prováděcím předpisem, který by podrobněji upravoval způsob vytváření konzervačních sbírek i poskytování přístupu k informacím v těchto sbírkách obsaženým. Po delším zvažování se nakonec pracovníci Národní knihovny ČR rozhodli připravit podrobnější variantu řešení legislativy k povinnému výtisku.

5.2 Zcela nový zákon zahrnující dosavadní právní úpravu povinného výtisku neperiodických a period. publikací a síťové publikace

Po poradě kompetentních pracovníků v Národní knihovně ČR bylo rozhodnuto neměnit v této době stávající předpisy k povinnému výtisku neperiodických a periodických publikací, které vstoupily v platnost před nedlouhou dobou, a problematiku elektronických síťových publikací řešit samostatným zákonem.

5.3 Nový zákon upravující pouze záležitosti specifické pro povinné ukládání elektronických síťových publikací

V podkladech k návrhu nového zákona o povinných síťových publikacích předaných na Ministerstvo kultury se snažila Národní knihovna ČR zformulovat body, které bylo třeba řešit z hlediska projektu WebArchiv, tedy z hlediska ochrany národní produkce webových publikací, na niž je tento projekt zaměřen. Jiné projekty či instituce v České republice, které vytvářejí databáze webových dokumentů, jsou zaměřeny na určitou odbornou množinu publikací získávaných na základě specifického předpisu (např. vysoké školy) či dohody s autory/vydavateli, ale nejedná se o celostátní „povinný výtisk“.

Vývoj u nás i v zahraničí ukázal, že je nutné legislativně řešit nejen uchování síťových publikací, ale také přístup k těmto publikacím tak, aby nebyly omezeny možnosti přístupu uživatele na absolutní minimum (tedy např. na jediném místě v centru státu). Ve výše uvedených zákonech týkajících se povinného výtisku neperiodických a periodických publikací není upravena problematika zpřístupňování „povinných výtisků“, poněvadž nic takového hmotná povaha publikací v době tištěných a analogových elektronických dokumentů nevyžadovala.

5.3.1 Souvislost se stávajícími zákony

Zpracovatelé podkladů k návrhu zákona o povinných síťových publikacích vycházeli při jejich přípravě z předpokladu, že definice pro monografické i periodické publikace [viz 1] je obecnou definicí pro všechny druhy dokumentů včetně síťových a že hlavní

³ Článek 9 Další používání jiných právních předpisů.

⁴ Dokument byl přepracován z dřívějšího materiálu přijatého v roce 2000. Řešení v něm uvedená je možné a žádoucí využít pro potřebnou zákonnou úpravu v České republice (včetně fakultativních variant), a to tím spíše, že jde o vyjádření shody názorů představitelů hlavních aktérů na evropské úrovni o podmínkách dobrovolného uložení.

problém u stávajících zákonů č. 37/1995 Sb. a č. 46/2000 Sb. spočívá v tom, že se zde – a zejména v Tiskovém zákoně – pracuje s termínem „tištěné“ publikace. Z tohoto důvodu nelze vztáhnout dané zákony na publikace síťové.

5.3.2 Příjemci povinných síťových publikací

Další zásadní problém, který pokládali zpracovatelé za nutné řešit, byla záležitost příjemců povinných síťových publikací. Bylo by naprosto neefektivní, aby byly tytéž síťové publikace získávány a uchovávány u více příjemců, tedy na několika úložištích v republice. Na rozdíl od hmotných publikací bylo tudíž navrženo, aby (tak, jako je tomu doposud v případě WebArchivu) byly povinné síťové publikace stahovány odpovědnou institucí (Národní knihovna ČR) a jako rozmnoženina díla zveřejněného na internetu ukládány pouze u jediné instituce, v centrálním datovém repozitáři [17]. Pro naprostou většinu vydavatelů by tedy nepřinášelo povinné odevzdávání síťových publikací – na rozdíl od tištěných a dalších hmotných forem publikací – žádnou finanční zátěž. Počet stanovených příjemců povinných síťových publikací tak neovlivňuje rozsah povinností ani finanční náklady vydavatelů síťových publikací. Co ovšem může ovlivnit počet stanovených příjemců povinných síťových publikací, je dostupnost informací uložených ve webovém archivu, tedy uživatelský komfort. Je samozřejmě rozdíl, pokud má např. uživatel z Ostravy, který potřebuje najít informace ke studiu publikované před časem na webu a v současné době již na webu nedostupné, jedinou možnost vážit cestu do Prahy, či si může vybrat z více bližších míst.

V této souvislosti vyvstává ještě otázka, zda je skutečně nutné, aby k publikacím, které původně vydavatel zpřístupnil volně na internetu (vědom si potenciální možnosti zneužití autorských práv uživatelem jeho webových stránek), byl následně v podobě rozmnoženin ve webovém archivu omezen přístup pouze z vymezených terminálů u jediné institucí, která má oprávnění data stahovat. V předloženém materiálu k návrhu zákona jsou proto dány ke zvážení dvě varianty, kdy v každé z variant je vyjmenováno několik knihoven jako příjemců povinných síťových publikací (adekvátně k zákonům týkajícím se povinného výtisku neperiodických a periodických publikací) a varianty jsou vázány na režim zpřístupňování informací uložených ve webovém archivu.

Ve variantě I. jsou navrženy tři knihovny jako příjemci: Národní knihovna ČR, Moravská zemská knihovna a Vědecká knihovna v Olomouci (resp. čtvrtým příjemcem je Knihovna a tiskárna pro nevidomé – pouze publikace pro slabozraké). V této variantě se předpokládá, že vyjmenované knihovny mohou rozmnoženiny volně přístupných povinných síťových publikací veřejnosti volně zpřístupnit po internetu ze svých internetových stránek (s výjimkou, kdy autor vyjmenované knihovně zapoví volné zpřístupnění rozmnoženiny jednotlivé své publikace). Pouze k rozmnoženinám publikací původně zpřístupňovaných vydavatelem na základě zvláštních přístupových oprávnění je příjemce povinen zajistit přístup v režimu zabezpečujícím neoprávněné užití díla. Obdobně je tato problematika řešena např. v legislativě Slovinska, Chorvatska či Nového Zélandu (viz bod 6.). Tato varianta je považována za optimální.

Ve variantě II. je navrženo více vyjmenovaných knihoven (výčet odpovídá příjemcům periodických publikací, včetně regionálních). Toto je z hlediska uživatelů méně příznivá varianta, kdy k veškerým rozmnoženinám povinných síťových publikací (včetně těch původně na internetu volně přístupných) by mohly uvedené knihovny poskytovat pouze „zabezpečený“ přístup (tedy za podmínek stanovených v § 37 odst. 1 písm. c) autorského zákona). Vzhledem k tomu, že je žádoucí zajistit uživatelům poskytování pokud možno rovného přístupu k povinným síťovým publikacím, je počet navrhovaných příjemců širší.

5.3.3 Různé specifické problémy

K řešení v rámci nové legislativy byly navrženy ještě problémy spíše technického rázu, jako například:

- součinnost vydavatelů při pořizování zdrojů obsahujících systém omezeného přístupu (kódy, hesla);
- oprávněnost migrací dat v souvislosti se zastaráváním informačních technologií;
- oprávnění NK ČR požadovat na správci internetové domény .cz seznam držitelů jím spravovaných domén;
- sdílení rozmnoženin povinných síťových publikací mezi vyjmenovanými knihovnami;
- další.

6. Zákonná úprava institutu povinného uložení publikací v zahraničí

Pro ilustraci je dále uveden výčet některých zemí, které mají platnou zákonnou úpravu pokrývající všechny formy digitálních publikací nebo v nichž probíhá legislativní proces směřující k takovým zákonům; v některých zemích probíhá ukládání online publikací na základě dobrovolnosti (Japonsko, Nizozemsko).

Austrálie (návrh 2007)

Ustanovení týkající se povinného výtisku jsou součástí zákona Copyright Act z roku 1968, průběžně aktualizovaného. V současné době probíhá připomínkové řízení k novele zákona, podle níž mají být zahrnuty též publikace elektronické, včetně webových. Součástí sběru internetových publikací by vedle publikací na národní doméně měly být také publikace na dalších doménách, které buď pojednávají o Australanech/Austrálii, či kde je autor Australan. Informace k novému návrhu aktualizace zákona a připomínkovému řízení jsou dostupné na webových stránkách: <http://www.ag.gov.au/www/agd/agd.nsf/Page/RWP6C58A15A095D9476CA25737200035E3E>.

Dánsko (2005)

Dánský zákon o povinném výtisku (New Legal Deposit Act – Lov om pligtaflevering af offentliggjort materiale) byl dánským parlamentem schválen 16. prosince 2004 a vstoupil v platnost 1. července 2005.

Zákon se vztahuje na všechny dokumenty bez ohledu na techniku produkce či typ nosiče, jedná se tedy o klasické typy dokumentů, ale také o digitální publikace včetně internetových. V případě dokumentů zpřístupněných v síti internet se jedná nejen o publikace na dánské internetové doméně, ale též o dokumenty publikované v mezinárodních doménách, které jsou zaměřeny na veřejnost v Dánsku. Na rozdíl od klasických dokumentů, pro něž je zakotvena povinnost odevzdávat povinné výtisky, u online publikací je tento postup nereálný a řeší se opačným postupem (model stahování publikací z webu pro účely jejich dlouhodobého uchování). Dvě knihovny pověřené funkcí depozitní instituce (Královská knihovna v Kodani a Státní a univerzitní knihovna v Århusu) jsou ze zákona pověřeny také shromažďováním, uchováváním a zpřístupňováním online publikací. Osoba, na niž se vztahuje povinnost odevzdávat povinný výtisk, má také povinnost sdělit depozitní knihovně informace týkající se přístupových kódů či hesel a zajistit tak možný přístup k dílu, vytvoření kopie a zpřístupnění díla veřejnosti.

Dokumenty získané jako povinný výtisk jsou zpřístupňovány v obou stanovených knihovnách v omezeném režimu, tj. pouze na vymezených terminálech bez možnosti kopírování.

Náklady spojené se získáváním publikací k povinnému uložení (komunikace s vydavatelem, zhotovování kopií díla apod.) jsou placeny depozitní institucí.

Plné znění zákona je v dánštině dostupné na internetové adrese <http://www.pligtaflevering.dk/loven/index.htm>.

Finsko (návrh 2003, platnost 2008)

V r. 2003 byl připraven návrh nového zákona o povinném výtisku (předchozí platí od roku 1980). V novém návrhu zákona se staly předmětem odevzdávání jak digitální informace uložené na fyzických nosičích, tak online dokumenty zpřístupněné veřejnosti v prostředí veřejných sítí a také audiovizuální dokumenty v digitální formě. Kvůli přípravě revize finského autorského zákona (platnost od ledna 2006), v němž bylo třeba zohlednit evropskou směrnici o harmonizaci určitých aspektů autorského práva (oprávnění knihoven pořizovat kopie publikací pro účely jejich ochrany), došlo ke zpoždění ve schvalování návrhu nového zákona o povinném výtisku.

Sběrem a uchováváním elektronických online publikací je pověřena Národní knihovna Finska; z uchovávání online publikací mohou být vyloučeny publikace nevýznamného charakteru, obrázky či zvukové soubory a dokumenty z elektronických konferencí či diskusních skupin; z uchovávání jsou také vyloučeny publikace, jejichž uložení není možné z technických důvodů. Zákon se týká publikací, které byly původně publikovány ve Finsku nebo které byly zveřejněny s úmyslem zpřístupnit je primárně veřejnosti ve Finsku (ve finštině či vytvořené Finy plus vše, co pojednává o Fincech nebo Finsku). Vydavatel je povinen provést taková technická opatření, aby umožnil knihovně stažení dokumentů, nebo v určitých případech knihovně poskytnout kopii dokumentů včetně potřebných hesel, kódů apod. Dokumenty uchovávané v digitálním archivu jsou určeny k výzkumným a studijním účelům dle potřeby uživatelů.

Nový zákon o povinném výtisku vstoupil v platnost 1. 1. 2008. Zahrnuje širokou škálu elektronických zdrojů včetně finského webu a také rozhlasové a TV programy. Konečný text zákona není zatím k dispozici v angličtině, pouze ve finštině a švédštině. Dle vyjádření finských kolegů se konečný text od návrhu zákona v zásadě neliší.

Návrh nového zákona z roku 2003 je dostupný v angličtině na webových stránkách:

http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2003/liitteet/opm_132_Legal_Deposit_Act.pdf?lang=en

Zákon z roku 2008 finsky - <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2007/20071433>

Zákon z roku 2008 švédsky - <http://www.finlex.fi/sv/laki/alkup/2007/20071433>

Francie (2006)

V srpnu 2006 vstoupil v platnost nový zákon o povinném výtisku – Droit d'auteur et droits voisins dans la société de l'information, dostupný na WWW: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000266350&dateTexte=>, který vedle odevzdávání povinného výtisku tištěných, grafických, fotografických, zvukových, audiovizuálních a multimediálních dokumentů zahrnul nové webové stránky. Odpovědnost za povinné odevzdávání povinných výtisků mají Bibliothèque nationale de France (BnF) a Institut national de l'Audiovisuel (INA) – tato instituce odpovídá za rozhlasové a TV záznamy. V zákonu je řečeno, že sběru webových dokumentů nesmí být kladeny vydavatelem/výrobce překážky v podobě přístupových hesel či jiných forem omezení přístupu.

Island (2003)

Platný zákon z r. 2003 definuje díla a dokumenty, které jsou vydávány na území Islandu a podléhají tudíž právu o povinném výtisku. Definice stanovující předmět povinného výtisku zahrnuje veškeré formy zaznamenaných informací od dokumentů fyzického charakteru po informační zdroje digitální povahy. Vydavatel online elektronického zdroje je povinen určené instituci (Národní a univerzitní knihovna Islandu – <http://www.bok.hi.is>) povolit přístup k dokumentu, i když se jedná o přístup opatřený heslem. Přístup

k těmto dokumentům je omezen pouze pro výzkumné účely, volné dokumenty získané knihovnou jako povinný výtisk jsou volně přístupné online.

Norsko (1990)

Norský zákon o povinném výtisku z r. 1989 (Pliktavleveringsloven – http://www.nb.no/fag/for_utgjevarar_og_trykkeri/pliktavlevering/legal_deposit) vešel v platnost v r. 1990. Nařízení se vztahuje na tištěné materiály, zvukové záznamy, filmy, videa a určité digitální publikace (statické internetové dokumenty). Formulace legislativy je velmi obecná, aby se dala v budoucnu použít pro nově vzniklá díla v jakékoliv formě.

Nový Zéland (2003)

Ustanovení týkající se povinného výtisku, resp. obecně uchovávání národního kulturního dědictví jsou součástí zákona o Národní knihovně Nového Zélandu z roku 2003. Zákon se vztahuje na veřejné dokumenty zveřejněné tiskem nebo elektronicky (na fyzickém nosiči nebo online elektronické zdroje). Je tak zajištěno odevzdávání a ukládání dokumentů na fyzických nosičích a kopírování online elektronických dokumentů dostupných na internetu. Zákon také definuje, za jakých podmínek a jakým způsobem mohou pracovníci knihovny nakládat s odevzdanými materiály. Pokud vydavatel vystavil online elektronický dokument na internetu bez jakéhokoliv omezení, tedy jde o volně dostupný informační zdroj, může i knihovna takový materiál zpřístupnit na internetu pro užití veřejnosti. Zákon je dostupný na webových stránkách: <http://www.natlib.govt.nz/catalogues/library-documents/nlnz-act-03>.

Slovinsko (2006)

Tento zákon (Uradni lists RS 69/2006 – Zakon o obveznem izvodu publikacij, dostupný na http://www.uradni-list.si/_pdf/2006/Ur/u2006069.pdf) upravuje oblast povinného výtisku publikací, stanovuje účel a předmět povinného výtisku, vydavatele poskytující povinný výtisk, úkoly depozitních institucí, financování a inspekční dozor. Oproti předchozímu slovinskému zákonu zahrnuje kromě klasických publikací též elektronické publikace přístupné na webu, pokud jsou zveřejněné v republice Slovinsko nebo jsou určeny zejména uživatelům v republice Slovinsko. Příjemcem povinných publikací jsou Národní a univerzitní knihovna v Lublani (dále NUK) a Univerzitní knihovna v Mariboru. Pro zpřístupnění publikací chráněných heslem apod. (komerčních) uzavírá NUK dohodu s vydavatelem, tato publikace musí však být k dispozici alespoň pro studijní a badatelské účely. NUK je odpovědná za zákonné použití a ochranu povinného výtisku elektronických publikací před zneužitím. Použití archivních kopií je možné pouze v případě, když ve veřejné síti v republice Slovinsko není přístupný žádný jiný výtisk (kopie) publikace. Pokud vydavatel neumožní NUK přístup ke svým publikacím na webu a stažení povinného „výtisku“ těchto publikací, je stanovena pokuta.

K zákonu byl vydán doplněk ve formě směrnice (Uradni list 90/5.10.2007 – Praviilnik o vrstah in izboru elektronskih publikacij za obvezni izvod – Předpis o družích a výběru elektronických publikací pro povinný výtisk, dostupný na http://www.uradni-list.si/_pdf/2007/Ra/r2007090.pdf, s. 12033 – 12034), kde je jednoznačně stanoveno, že NUK poskytuje veřejný online přístup k volným zdrojům staženým ze sítě. Zdroje s omezeným přístupem budou přístupné z archivu alespoň na vymezených terminálech v knihovně. Podrobněji je zde stanoveno, jaké publikace se vzhledem k obsahu či technickým problémům nesbírají. Jsou zde stanoveny rovněž povinné údaje, které má elektronická publikace obsahovat.

Chorvatsko (1997)

V Chorvatsku jsou online publikace součástí zákona o povinném výtisku již od roku 1997 (<http://www.nn.hr/clanci/sluzbeno/1997/1616.htm>), v současné době se připravuje zákon nový. Obdobně jako ve Slovinsku je poskytován veřejný online přístup k volným zdrojům staženým ze sítě (převážná většina). Ke zdrojům chráněným heslem je poskytován přístup v budově knihovny přes zabezpečený intranet.

Závěr

V průběhu řešení projektu WebArchiv dospěli řešitelé v Národní knihovně ČR do etapy, kdy je nezbytné nutně řešit legislativní otázky související zejména s ochranou a zpřístupněním síťových publikací, které by měly být obsahem nového zákona týkajícího se „povinného výtisku“ dokumentů zveřejněných v prostředí sítě internet. V této souvislosti byl pro tento druh publikací v nehmotné podobě navržen termín síťové publikace a termín „povinný výtisk“ nahrazen termínem „povinné odevzdávání síťových publikací“. Ze tří variant, jakým způsobem novou úpravu řešit, tj. zda v rámci Knihovního zákona, zcela nového zákona o odevzdávání povinných výtisků zahrnujícího všechny typy publikací nebo nového zákona o povinných síťových publikacích, který by pouze doplňoval stávající dva zákony řešící povinný výtisk neperiodických a periodických publikací, byla zvolena jako nejučinnější třetí cesta, slibující poměrně rychlé řešení. V současné době připravený materiál čeká na vyjádření Ministerstva kultury ČR. Otázkou je, jak dlouhá a strastiplná cesta tento návrh čeká. V každém případě neprospěje této části kulturního dědictví na internetu, jehož trvanlivost je značně labilní, pokud se bude legislativní proces nadále zbytečně prodlužovat.

Literatura:

- [1] Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy [online]. Praha : Národní knihovna ČR, 2002- [cit. 9. září 2008]. Dostupné na www: <http://sigma.nkp.cz/cze/ktd>.
- [2] WALLIS, Ladislav-Michael. *Vývoj institutu práva povinného výtisku*. Plzeň, 2006. 147 s. Disertační práce. Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta právnická, katedra právních dějin. Pozn. red.: Text disertace byl též elektronicky opublikován v rozmezí let 2005–2007 v Knihovně Plus.
- [3] LARIVIÈRE, Jules. *Guidelines for legal deposit legislation*. Paris : UNESCO, 2000. 61 s. Dostupné též na www : <http://www.ifla.org/VII/s1/gnl/legaldep1.htm>.
- [4] Charter on the Preservation of Digital Heritage. In *UNESCO, Records of the General Conference. 32nd Session. Paris, 29 September to 17 October 2003*, Vol. 1, Resolutions, pp. 76-79. Aktualizovaná verze ze 17. 8. 2006 dostupná na www: http://portal.unesco.org/ci/en/ev.php-URL_ID=13366&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html.
- [5] CELBOVÁ, Ludmila. Povinný výtisk elektronických publikací, zejména vzdálených elektronických zdrojů. *Ikaros* [online]. 2000, roč. 4, č. 10 [cit. 2008-09-09]. Dostupné na www: <http://www.ikaros.cz/node/670>. URN-NBN:cz-ik670. ISSN 1212-5075.
- [6] CELBOVÁ, Ludmila. *Archivace a zpřístupnění elektronických online zdrojů v evropském kontextu*. Brno : Moravská zemská knihovna, 2005 [cit. 9. září 2008]. Přednáška na konferenci CASLIN 2005. Dostupné na www: <http://www.mzk.cz/CASLIN05/dokumenty/celbova.doc>.
- [7] Česko. Zákon č. 216/2006 ze dne 25. dubna 2006, kterým se mění zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony. In *Sbírka zákonů České republiky*. 2006, částka 72, s. 2707-2726. Dostupné též na www: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/2006/sb072-06.pdf>.
- [8] Directive 2001/29/EC of the European Parliament and of the Council of 22 May 2001 on the harmonisation of certain aspects of copyright and related rights in the information society. *Official Journal of the European Communities*. 2001, L167, s. 10-19. Dostupné též na www: <http://eur-lex.europa.eu/pri/en/oj/dat/2001/L167/L16720010622en00100019.pdf>.
- [9] SMEJKAL, Ladislav. Nová evropská směrnice o ochraně autorského práva v informační společnosti. *Ikaros* [online]. 2001, roč. 5, č. 5 [cit. 2008-09-09]. Dostupné na www: <http://www.ikaros.cz/node/750>. URN-NBN:cz-ik750. ISSN 1212-5075.

- [10] *Zelená kniha : autorské právo ve znalostní ekonomice*. Brusel : Komise evropských společenství, 2008. Dostupné též na [www:<http://knihovnam.nkp.cz/docs/GreenPaper2008_ST12089_CS08.PDF>](http://knihovnam.nkp.cz/docs/GreenPaper2008_ST12089_CS08.PDF).
- [11] Republika Slovenija. 2977. Zakon o obveznem izvodu publikacij (ZOIPub). In *Uradni list Republike Slovenije*. 2006, Št. 69, s. 7230-7234. Dostupné též na [www: <http://www.uradni-list.si/_pdf/2006/Ur/u2006069.pdf>](http://www.uradni-list.si/_pdf/2006/Ur/u2006069.pdf).
- [12] Česko. Zákon č. 37/1995 ze dne 8. února 1995 o neperiodických publikacích. In *Sbírka zákonů České republiky*. 1995, částka 8, s. 459-460. Dostupné též na [www: <http://www.lexdata.cz/lexdata/sb_free.nsf/c12571d20046a0b20000000000000000/c12571d20046a0b2c12566d4007447-f9?OpenDocument>](http://www.lexdata.cz/lexdata/sb_free.nsf/c12571d20046a0b20000000000000000/c12571d20046a0b2c12566d4007447-f9?OpenDocument).
- [13] Česko. Zákon č. 46/2000 ze dne 22. února 2000 o právech a povinnostech při vydávání periodického tisku a o změně některých dalších zákonů (tiskový zákon). In *Sbírka zákonů České republiky*. 2000, částka 17, s. 586-593. Dostupné též na [www: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/2000/sb017-00.pdf>](http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/2000/sb017-00.pdf).
- [14] Česko. Zákon č. 273/1993 ze dne 15. října 1993 o některých podmínkách výroby, šíření a archivování audiovizuálních děl, o změně a doplnění některých zákonů a některých dalších předpisů. In *Sbírka zákonů České republiky*. 1993, částka 68, s. 1388-1392. Dostupné též na [www: <http://knihovnam.nkp.cz/docs/Zakon_273_1993_audiovizualni.doc>](http://knihovnam.nkp.cz/docs/Zakon_273_1993_audiovizualni.doc).
- [15] Česko. Zákon č. 257/2001 ze dne 29. června 2001 o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon). In *Sbírka zákonů České republiky*. 2001, částka 98, s. 5683-5688. Dostupné též na [www: <http://knihovnam.nkp.cz/sekce.php3?page=03_Leg/01_LegPod/Zakon257.htm>](http://knihovnam.nkp.cz/sekce.php3?page=03_Leg/01_LegPod/Zakon257.htm).
- [16] Conference of European National Librarians. Federation of European Publishers. *Statement on the Development and Establishment of Voluntary Deposit Schemes for Electronic Publications*. [online]. CENL, 2005 [cit. 2008-09-09]. Dostupné na [www: <http://www.nlib.ee/cenl/docs/05-11-CENLFEP_Draft_Statement050822_02.pdf>](http://www.nlib.ee/cenl/docs/05-11-CENLFEP_Draft_Statement050822_02.pdf).
- [17] *Národní digitální knihovna* [online]. Praha : Národní knihovna ČR, 2006- [cit. 2008-09-09]. Dostupné na [www: <http://www.ndk.cz/>](http://www.ndk.cz/).

Ke zpracování článku byl použit také nepublikovaný pracovní materiál kolegy z Národní knihovny ČR Zdeňka Matušíka, připravený pro návrh legislativy pro Ministerstvo kultury ČR.